

Vitalie IAȚIUC

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4936-1266>

Nadejda URSU

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4865-6437>

Orașul Soroca la sfârșitul secolului al XVIII-lea

DOI: <https://doi.org/10.52603/arta.2025.33-1.04>

Rezumat

Orașul Soroca la sfârșitul secolului al XVIII-lea

Datorită poziționării sale pe malul Nistrului, de la o simplă vamă cu fortăreață medievală, destinată apărării hotarelor Moldovei, Soroca a evoluat într-un centru comercial și administrativ regional. Prin suprapunerea măturii hotarnice din 1781 pe hărțile topografice contemporane, s-a depistat conturul exact și suprafața hotarului Sorociei, care din 1931 figurau greșite în literatura științifică. La sfârșitul secolului al XVIII-lea începe procesul de urbanizare a fostului târg. În perioadele celor trei războaie ruse-turce din anii 1762-1812 au fost efectuate primele ridicări topografice a Sorociei de către militari ruși. Analizând hărțile de la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul XIX-lea, putem argumenta că atunci la Soroca a început să prindă contur o structură stradală dreptunghiulară, care va fi confirmată în planul de dezvoltare a orașului din 1846. În 1772-1773, în Moldova, a fost efectuat primul recensământ ce oferea informații despre potențialul economic și uman. În decurs de 244 ani Soroca a cunoscut schimbări prin care suprafața pământurilor agrare s-a micșorat, iar vatra orașului și numărul populației a crescut.

Cuvinte cheie: măturie hotarnică, ocol, hotar, vatra, cetatea Soroca, planul orașului Soroca.

Summary

The city of Soroca at the end of the 18th century

Due to its location on the banks of the Dniester River and its purpose of protecting Moldova's borders, Soroca has transformed from a simple customs house with a medieval fortress into a commercial and administrative center of regional importance. By superimposing the 1781 settlement certificate on modern topographic maps, the exact outline and area of the Soroca border were identified, which had been incorrectly shown since 1931 in scientific studies. At the end of the 18th century, the process of urbanization of the Soroca town began. During the three Russian-Turkish wars of 1762-1812, the first topographic surveys of Soroca were carried out by Russian military topographers. Analyzing maps from the end of the 18th and the beginning of the 19th century, we can argue that a rectangular street structure began to take shape in Soroca at that time, which will be confirmed in the city development plan of 1846. In Moldova in 1772-1773, the first census was carried out that provided information on the economic and human potential. Over the course of 244 years, Soroca underwent changes, as a result of which the area of urban agricultural land was reduced, and urban development and population increased.

Keywords: settlement testimony, ocol, hotar, vatra, Soroca fortress, plan of the Soroca city.

SOROCA – AȘEZARE MEDIEVALĂ

Soroca a avut un rol economic important datorită poziționării sale pe malul Nistrului, pe vechea rută comercială între Marea Baltică și Marea Neagră, la granița cu Podolia, unde domnii Moldovei percepeau vama, menționată încă din 1419. În plus, localitatea a devenit reședință de ținut. Era situată în nord-estul țării, fiind considerată parte a Țării de Jos.

Soroca a fost unul dintre cele mai importante centre urbane ale Moldovei de-a lungul secolelor XV-XIX, cu o istorie bogată și o evoluție complexă. Prima mențiune documentară a orașului da-

tează din 1475, în legătură cu atacurile frecvente ale tătarilor și cazacilor [37].

Această așezare a jucat un rol important atât în apărarea granițelor principatului, cât și în dinamica economică și socială a regiunii [19]. Fiind un punct strategic de apărare și comerț, Soroca a fost martoră la numeroase transformări politice, administrative și urbanistice, reflectând atât influențele externe, cât și adaptările locale la noile realități istorice.

Soroca a fost integrată în sistemul de apărare al statului moldovenesc, beneficiind de atenția domnilor care au consolidat fortificațiile pentru a face față amenințărilor externe. În secolul al XV-

lea, Ștefan cel Mare a conceput sistemul de fortificații a Moldovei pentru a apăra pământurile de cotozirile otomane, tătare și ale altor "păgâni", cetatea Sorocii fiind un bastion important în apărarea graniței de nord-est a Moldovei. În această perioadă, Soroca s-a dezvoltat și ca așezare urbană, atrăgând negustori, meșteșugari și populație diversă datorită poziției sale strategice pe malul Nistrului. În acest context, localitatea s-a dezvoltat ca un punct defensiv, având menirea de a proteja drumurile comerciale.

Perioada dominației otomane, începând cu secolul al XVI-lea, a adus schimbări semnificative în administrația și viața economică a orașului. Soroca a devenit un punct important de colectare a tributului și un centru comercial unde se desfășurau schimburi între negustorii locali și cei veniți din alte părți ale Imperiului Otoman. În același timp, orașul a fost expus frecvent la conflicte și distrugerii din cauza luptelor pentru controlul teritoriului, fapt ce a influențat negativ ritmul dezvoltării sale. Cu toate acestea, comunitatea locală a reușit să se refacă în repetate rânduri, demonstrând o capacitate remarcabilă de adaptare la noile condiții economice și politice. În secolul al XVIII-lea, Soroca a fost scena unor confruntări între Imperiul Otoman și cel Rus, ambele voind să-și extindă influența în regiune. Aceste conflicte au avut un impact profund asupra orașului, multe dintre structurile sale fiind distruse, iar populația suferind din cauza războaielor și jafurilor. Cu toate acestea, poziția sa pe malul Nistrului a continuat să atragă negustori și coloniști, ceea ce a dus la o relansare treptată a vieții urbane. Componenta etnică a orașului s-a diversificat, acesta fiind locuit la rând cu populația băștinașă de armeni, evrei, greci ș.a., fiecare comunitate contribuind la dezvoltarea socială și economică a urbei.

Soroca medievală era o localitate de o mare importanță strategică și economică, aflată la granița Țării Moldovei. Ca și alte orașe ale Principatului Moldovei, a fost parte integrantă a domeniului domnesc, iar locuitorii săi nu beneficiau de drept de proprietate asupra pământului pe care trăiau, ci doar de dreptul de folosință, sub autoritatea directă a domnului. Scrisoarea voievodului moldovean Bogdan al III-lea către regele Ungariei Sigismund din 1512 și alte acte istorice atestă că Soroca era considerată „cetatea noastră” de către domnie [15, p. 699-700]. Acest statut s-a menținut de-a lungul timpului, fiind confirmat și în recensămintele din perioada 1772-1774 [12].

OCOLUL SOROCII

Ocolul Sorocii cuprindea atât vatra orașului, cât și satele, seliștile, fânașurile, pădurile, terenurile agricole din împrejurimi, asigurând resursele necesare pentru susținerea economică a comunității urbane.

Constituirea ocolului cetății Soroca a fost început de Ștefan cel Mare aproximativ în ultimele două decenii ale secolului al XV-lea, compus din trei sate: Cosaceuți, Tricinți și Strijacouți. În actul din 17 ianuarie 1517 Bogdan cel Orb (Bogdan al III-lea) amintește că părintele său, Ștefan voievod (cel Mare), refăcând ocolul cetății Soroca, „a întors aceste trei sate anume Cosaceuți, Tricinți și Strifacouți, ca să asculte de cetatea noastră Soroca” [10, p. 154]. În 1586 în componența ocolului Soroca intraseră satul Climăuți și Socolul și seliștea Zăvadinele [13, p. 308], iar în 1634 se adaugă satul Tricinți [4, p. 16], în 1624 satul Trifăuți [6, p. 58] și în 1611 Vasilcău [16, p. 160].

Deci, ocolul Sorocii a fost compus din cel puțin șase sate: Cosaceuți (astăzi Cosăuți), Tricinți (posibil Trinca), Trifăuți, Vasilcău și Strijacouți (neidentificat actual), seliștea Zăvadinele [17, p. 98]. Aceste așezări rurale, împreună cu altele din apropierea Sorocii, făceau parte din ocolul acesteia, contribuind la economia și viața socială. Hotarele ocolului erau stabilite prin acte domnești și confirmate prin diverse documente istorice, având rolul de a delimita teritoriul administrat de autoritățile locale și de a preveni conflictele de proprietate.

HOTARUL SOROCII

Hotarul Sorocii era proprietatea domnească, care includea terenurile agricole esențiale pentru existența orășenilor, precum arături, păduri, fânașuri, livezi, grădini, iazuri și mori și care erau date spre folosirea populației cu permisiunea domniei.

La începutul secolului al XVII-lea hotarul orașului Soroca se micșorează considerabil. Domenii confirmau dreptul proprietarilor și al mănăstirilor aflate la distanțe diferite de târguri de a primi parte din veniturile târgului [17, p. 103; 36, p. 162; 9, p. 29].

În ceea ce privește procesul de înstrăinare a hotarului este importantă acordarea de terenuri către Episcopia de Huși de către domnul Constantin Racoviță [28, p. 250-253] la 8 noiembrie 1756, pentru a sprijini dezvoltarea acesteia, considerată mai slabă economic decât alte episcopii. Donațiile includeau terenuri din hotarul târgului

Soroca, care se începeau „dinspre apus dreptu din hotarul Liobleniței, moșia domisale Aristarhe biv vel visternic și merge alături cu hotaru târgului Sorocăi, pe din sus de târgul pe un părauțu, ce sânt velnițele jidovești și tot părauțul la val până în Nistru și apoi malul Nistrului în sus până în hotarul Cosăuților, moșia lui Neculai Racoviț biv vel midelnicer; atâta ține bucata aciasta de loc” [28, p. 250-253]. Era o practică obișnuită în acea perioadă, când domnii încercau să atragă sprijinul clerului și să extindă influența Bisericii asupra zonelor urbane. De asemenea, satul Bujerăuca a fost oferit Episcopiei de Huși în anii 1760-1761, fiind ulterior schimbat de către episcopul Inochentie pe alte moșii în ținutul Fălciului ale lui Ștefan Bosii „biv vel jitnicer” [21, p. 31]. Podul „de peste Nistru din sus de Soroca la moșia Cosăuți” [28, p. 271-272] la fel aparținea Episcopiei, menționat ca o resursă economică importantă. Astfel de donații marcau înstrăinarea unor părți din hotarele târgurilor, devenind o practică frecventă în secolul al XVI-II-lea. Aceste tranzacții reflectă modificările constante ale hotarelor orașului medieval, influențat de factori economici, politici și religioși. Schimbări au influențat semnificativ statutul juridic al terenurilor și modul în care orașul și împrejurimile sale au evoluat economic și demografic.

Un alt aspect semnificativ este faptul că pe parcursul timpului, hotarul orașului Soroca a continuat să se modifice, iar moșiile din jur au devenit proprietăți private. Astfel, satele Cosăuți, Voloavile, Trifăuții, Racovățul, Țipilova erau deja în posesia unor familii boierești, iar Zastânca aparținea mănăstirii Frumoasa [33, p. 81-82]. Această tendință de privatizare a fost determinată de politica domnească, care a încurajat extinderea proprietății private în detrimentul hotarelor târgurilor, favorizând tranzacțiile comerciale ale terenurilor și a inițiat procesele de delimitare corectă a pământurilor fixate în documente juridice. În secolul al XVIII-lea, domnia a început să doneze și vatra orașelor, ceea ce a afectat drepturile tradiționale ale locuitorilor. Un exemplu notabil este donarea întregului târg Soroca, în 1781, de către Constantin Moruzi fiicei sale Soltana, căsătorită cu hatmanul Scarlat Sturza [18, p. 143-144]. Anume pentru ca acest proces să fie unul corect, s-a pornit o procedură de stabilire și fixare documentată a hotarelor ale terenurilor și pentru a evita conflicte pe viitor între deținătorii proprietăților private vecine.

Deci, pentru delimitarea concretă a hotarului orașului Soroca, există documente istorice

care oferă detalii precise. Cel mai vechi document existent, în care se descrie „mărturia hotarnică” a târgului Soroca, datează din 10 iulie 1781 (a se vedea Anexa). Hotarul locului gospodăresc Soroca era scrisă din mărturia “rândușilor boieri C. Vârnab biv vel ban, Șt. Tintă ispravnicii Sorocăi și C.Buzne biv armaș” și a martorilor chemați: “preutul popa Teodor, Vasile Găoază, Andronachi Găoază, Neculai Grosul, Ioniță Bolocan, Mitrea Costandin, șoltuzul Ion Găoază” ș.a. Acest document descrie și stabilește hotarele târgului Soroca. Hotarele se mărginesc “de la răsărit cu apa Nistrului, la asfințit cu moșia Rublenița lui Aristarh Hrisoscoleo vistiernic”, apoi la “marginii din sus unde sa dispați moșăia târgului Sorocăi di moșăia Bujerăuca a lui Bosai și măsurândușă și mijlocul moșăii în curmeziș începându-să din piatra hotar vechiu ce iesti întrii pietrile ci sânt la colțul moșăii Rubleniței întrii cele doai pietri, undi au rămas moșăie Cosăuți, iar pi laturi moșăii în curmeziș s-au găsit [...] stânjani păra dinspre Țipilova și pe la Zastânca” [17, p. 103-107].

Gh. Ghibanescu a fost primul care a încercat să facă un plan în baza acestei mărturii în cartea sa, editată în 1931 [18, p. 135, 146-151]. Mărturia era făcută în unități de măsură românești vechi: funii (1f = 30st = 71,28 m) și stânjeni (1st = 2,376 m) [23]. Planul schematic, din carte, avea o formă dreptunghiulară, cu laturile orientate spre nord, sud, vest și est (Fig. 2). Latura de est se întindea de-a lungul malului râului Nistru. Pe fiecare latură erau indicate distanțele menționate în mărturie, atât în unități vechi, cât și în echivalentele lor metrice. Pe acest plan sunt indicate următoarele cifre:

- latura de nord: 106f = 3180st = 7000 m;
- latura de vest: 52f = 1722st = 3788 m;
- latura de sud: 110f = 3300st = 7200 m;
- latura de est (pe malul Nistrului) – fără cifre

Conform calculelor lui Ghibanescu, suprafața târgului Soroca la acel moment era de 2439 ha 8500 m² = 2439,85 ha.

Având la dispoziție ridicări topografice contemporane, am încercat să suprapunem descrierile din textul mărturiei originale peste planul topografic actual. Harta la scară 1: 25000 din anul 2013 s-a dovedit a fi cea mai potrivită în acest scop (Fig. 4). Pe hartă am putut stabili toate particularitățile geografice menționate în mărturie, acestea fiind numerotate cu cifre, de la 1 până la 12. Multe dintre caracteristicile din anul 1781 sunt specifice pentru hartă din 2013 și pentru hotarul actual al orașului Soroca. Conform analizei noastre, forma

reală a hotarului din mărturie se apropie de cea dreptunghiulară, având următoarele dimensiuni:

- latura de nord – 7555 m;
- latura de vest – 4518 m;
- latura de sud – 7841 m;
- latura de est (pe malul Nistrului) – 3100 m.

Lungimea totală a hotarului era de 23 014 m, iar suprafața reală totală a târgului era de 3102,7 ha. Observăm însă, că aceste date nu coincid cu cifrele calculate de Ghibanescu, chiar dacă acestea figurează în toate lucrările istorice editate după 1931. Eroarea a apărut deoarece cercetătorul a omis punctul 7 din descrierea originală. Astfel, lungimea hotarului dinspre apus s-a redus cu distanța dintre punctele 6 și 7, adică cu 11 funii și 11 stânjeni (≈ 810 m), ceea ce a dus la o diminuarea suprafeței cu 663 ha. Suprapunerea pe harta modernă confirmă suprafața de 3 102,7 ha și traseul hotarului târgului Soroca.

Numărul funiilor dintre punctul de control 12 și punctul de control 1 din documentul original a fost șters, iar din acesta se mai putea citi doar a doua cifră, adică „?? funăi 12 stânjeni”. Astăzi putem reconstitui acest număr, deoarece distanța dintre aceste puncte nu s-a schimbat din anul 1781 și este de **3100 m**. Prin urmare, în document ar fi trebuit să fie scris „43 funăi 12 stânjeni”, deoarece : $12f \times 2,376 = 28,51m$; $3100 - 28,51 = 3071,49$ m; $3071,49 : 2.376 \approx 1290$ stânjeni; $1290 : 30 \approx 43$ funii.

Am început prezentarea grafică a hotarelor de la punctele 12 și 1, a căror amplasare este una precisă, cum se scria și în mărturie (12) „di aici di la podul lui Bichir am purces cu măsura pe lângă apa Nistrului în sus spre miază noapti pin capătul moșâii dinspre răsărit în curmeziș și mergând până în piatra hotar ci sau pus acum lângă malul Nistrului la margini din sus undi să disparti moșâia targului Sorocăi di moșâia Bujorăuca a lui Bosăi și sau gasât ?? funăi 12 stânjeni (1)” [18, p. 146]. De la podul lui Bechir în direcția acelor de ceasornic, am trasat rând pe rând punctele 11, 10, 9 ... ș.a.m.d., desenând radial segmentele convertite în metri (Fig. 3), unde segmentele se intersectau cu locurile descrise în mărturie. Și de la punctul 1, în direcția opusă acelor de ceasornic, am fixat punctele 2, 3, 4, 5... ș.a.m.d., până am obținut un contur închis corespunzător perimetrului hotarului Sorocii.

Surprinzător a fost să descoperim că după 244 de ani, punctele din mărturia susnumită coincid cu majoritatea formelor geografice existen-

te, care pot fi justificate cu hărțile contemporane. Este firesc ca pozițiile pâraielor sau râpilor să fie păstrate. Însă cel mai uimitor este faptul că hotarul stabilit în urmă cu două secole coincide, în mare parte, cu drumurile de câmp care delimitază și astăzi terenurile agricole.

La fel, pentru a analiza hotarele mărturiei târgului Soroca, am suprapus descrierile din text pe harta lui Schubert, executată în anul 1868 la scara 1:126 000 (1 cm = 1,26 km) (Fig. 5). Această suprapunere se justifică prin poziționarea caracteristicilor geografice evidente, precum râurile, pâraiele, pădurile și drumurile.

Am adus la aceeași scară harta din iunie 1886 [42], pe care o introducem în premieră în circuitul științific, executată de topograful județean Alexandr Pavlovici Donskoi (1846-?), georeferențiată în programul QGIS. Astfel, conform măsurărilor făcute de Donskoi, ar reieși că hotarul târgului Soroca în anul 1886, cuprindea o suprafață de 2 240,46 ha (Fig. 6).

Pe harta lui Donskoi din 1886, la fel ca și pe harta lui Schubert din 1868, se observă că latura de la sud a hotarului târgului coincide cu cea a mărturiei din 1781 pe segmentul dintre punctele 9, 10, 11, 12 și la est pe segmentul 12-1. Acestea au rămas neschimbate timp de 244 ani.

Rezultă că, la sfârșitul sec. al XIX-lea, în decursul a 105 ani de la mărturia precedentă, ca rezultat al înstrăinărilor, hotarele târgului Soroca s-au micșorat cu aproximativ 862 ha. În 1989 hotarul urbei cuprindea o suprafață de 1126 ha [41, p. 56], crescând până la 1 370 ha în anul 2025 [25].

VATRA SOROCII

La Soroca, vatra orașului includea nucleul urban – piața centrală, bisericile, clădirile administrative și locuințele negustorilor și meșteșugarilor. Aceasta era considerată proprietate domnească, iar locuitorii puteau deține terenuri doar dacă pe acestea existau construcții, fiind vorba de o proprietate fără titlu recunoscut.

Istoricul I. Toderascu menționează că drepturile de proprietate asupra terenurilor din vatra orașului erau reglementate prin dreptul de *protimisis*, „un drept de precumpărare și de răscumpărare preferențială recunoscut unor cercuri de persoane cu privire la anumite bunuri, față de ai căror stăpâni, privilegiați la precumpărare și răscumpărare, se găsesc într-un raport de solidaritate: rudenie, devălmășie, vecinătate de sat sau de stăpânire, vechea stăpânire a aceluiași lucru etc.”

[36]. Acest aspect este confirmat prin documente istorice, precum tranzacțiile din 1782 la Soroca, unde vânzarea unei dughene și a unei crâșme de către Radul Bodagul mazil s-a realizat doar după ce vecinii au refuzat să le achiziționeze [18, p. 153].

Pe parcursul secolului al XVIII-lea, s-a intensificat procesul de trecere a proprietăților domnești în proprietăți laice și ecleziastice [17, p. 104], fapt ce a afectat drepturile tradiționale ale locuitorilor. După războiul din anii 1768-1774, Țara Moldovei a rămas în zona de influență a Imperiului Otoman. În 1781, orașul Soroca trece în proprietate privată a hatmanului Scarlat Sturza. La acel moment, aceasta era o așezare cu aproape de o mie de locuitori. În perioada următorului război din anii 1787-1791 cetatea Soroca era ocupată de armata rusă, care se pregătea aici de acțiuni militare contra armatei otomane.

Până în anul 1801, localitatea Soroca a fost vândută și revândută de mai multe ori la mezat, până a ajuns în stăpânirea logofătului Nicolae Roset [18, p.143-144]. Procesul de privatizare a orașelor a continuat până la începutul secolului al XIX-lea, când Imperiul Rus a preluat controlul asupra Basarabiei și a impus un nou sistem de organizare urbană. Potrivit legilor administrației ruse, în anul 1835 Soroca a primit statut de oraș, iar în anul 1836 a devenit centrul administrativ al județului Soroca [39, p. 44]. Până în anul 1848 orașul era proprietate privată a boierului Alexandru Cerchez.

În anii 1772-1773, în Țara Moldovei, s-a efectuat un recensământ al populației sub conducerea administrației militare ruse. Acest recensământ trebuia să ofere informații despre potențialul economic și uman al „noilor teritorii”, care urmau a fi anexate la Imperiul Rus [12, p. 164-166]. Conform acestui recensământ :

- în **Soroca** erau 170 de case, populația constituia 850 oameni, dintre care bărbați 171. Inclusiv: 8 țigani; 5 slujitori ai cultelor, 107 moldoveni liberi (bărbați, capi de familie); 1 armean; sârbi și evrei 50; din bărbații orașului, 4 făceau serviciul în calitate de cazaci pe lângă ispravnici; 42 la poștă; 7 erau podari, 17 văduve;
- în **Zastânca** erau 27 case, populația constituia 135 oameni, bărbați 27 ; Inclusiv: 2 slujitori ai cultelor, 25 moldoveni liberi ;
- în **Bujerăuca** erau 11 case, populația constituia 35 oameni, dintre care bărbați 7. Următorul recensământ a fost peste 45 de ani,

în anul 1817. Această perioadă a fost marcată de dinamica pozitivă creșterii populației, ca urmare:

- în **Soroca** deja erau 209 gospodării, populația constituia 1885 localnici;
- în **Zastânca** erau 63 case, populația constituia 319 oameni;
- în **Bujerăuca** erau 95 case, populația constituia 480 oameni. [47]

Cele mai vechi ridicări topografice pe teritoriul Sorociei au fost executate de inginerii militari ruși în perioadele celor trei războaie ruso-turce din anii 1762-1774, 1787-1791, 1806-1812. În rezultatul acestor războaie regiunea Țării Moldovei situată între Prut și Nistru a fost anexată de către Imperiul Rus. Două hărți din 18 noiembrie 1769 sunt dedicate problemelor legate de operațiunile militare, consolidarea apărării fortăreței și de construire a bastioanelor de pământ în jurul acesteia. Cele mai detaliate cercetări ale acestor bastioane construite în 1769 și 1789 sunt incluse în monografia „Cetățile bastionare din Moldova” de Mariana Șlapac [35, p. 43].

Cea de-a treia hartă, executată la 21 august 1788, pe care o introducem în premieră în circuitul științific, este dedicată problemelor utilitare privind dezvoltarea civilă a orașului Soroca, satelor Bujerăuca și Țekinovka („План местечку Сорочкам съ ситуациею от замка въ верх и вниз Днестра на две версты со означением на оном чрез овраги профильных линий под номерами. Сочинень август 21 дня 1788 года. Инженер капитан Кирило Неверовъ”) [43] (Fig. 8-9).

Deci, datorită hărții lui cu dimensiunile 32x100cm desenată de către Kirilo Neverov, care a conturat teritoriul cu dimensiunile 4410x2845 metri, cu suprafața de 1255 ha, acum știm cu exactitate cum arăta planimetria acelor trei localități în anul 1788. Cunoscând acuratețea altor hărți realizate de Neverov, se poate presupune că și în acest caz harta reflectă cu maximă exactitate situația care exista în acel moment.

Elementele caracteristice și diferențele de relief sunt reprezentate cu ajutorul hașurilor, deoarece la acea vreme hărțile nu foloseau încă izolinii de contur. Pentru a oferi informații despre diferența reală de relief, Neverov a realizat zece secțiuni transversale în scară pe teritoriul orașului Soroca și satului Bujerăuca. Primul profil, cu o lungime de 405 stânjani (864 metri), a fost realizat de la Nistru prin cetate și până la terasa superioară. Profilurile 2-4 au fost realizate în locuri diferite, de-a lungul pârâului Racovăț. Profilurile 5-11

au fost realizate pe 5 pâraie și râpe pe teritoriul satului Bujerăuca, în amonte de Nistru față de pâraul Racovăț cu 750 stânjani (1600 metri).

Harta prezintă vatra orașului Soroca și a satului Bujerăuca, situate pe malul drept al Nistrului, iar pe malul stâng al râului Nistru se află satul Țekinovka. Vatra orașului Soroca ocupă o suprafață de 670 de metri de-a lungul malului și 600 de metri de la mal spre deal, cu o suprafață de 40 de hectare. Pe teritoriul orașului Soroca sunt reprezentate 173 de case. Pe malul Nistrului este desenată Cetatea Sorocii. La o distanță de 50 de metri de cetate se află biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, menționată pentru prima dată în 1657 și distrusă în 1830. Pe malul râului, în aval, la o distanță de 140 de metri de cetate, se află Sinagoga Mare, construită în 1775 și distrusă în 1941, care este desemnată în explicația hărții ca școală evreiască. Pe partea superioară a reliefului, la o distanță de 230 de metri de cetate, se află biserica Adormirii Maicii Domnului, construită în 1774 și distrusă în 1821. La o distanță de 1450 de metri de cetate, în aval de Nistru, pe versantul primei terase este desenată mănăstirea Sf. Nicolae, menționată pentru prima dată în 1606 și desființată oficial în 1828, dar călugării au trăit acolo până la mijlocul secolui XIX [27]. Ulterior, pe harta din 1789, apare încă o clădire publică, aceasta este o baie evreiască amplasată pe malul pâraului Racovăț.

Satul Bujerăuca ocupa teritoriul de 350 de metri de-a lungul râului și la 500 de metri de la mal spre deal, cu o suprafață de 15 hectare. Pe hartă, în satul Bujerăuca sunt desenate 42 de case. Pe malul stâng al Nistrului, vizavi de Soroca, este prezentată vatra satului Țekinovka. Satul ocupa teritoriul de 1.500 de metri de-a lungul litoralului și 450 de metri de la mal spre deal, cu o suprafață de 55 de hectare. În sat atunci existau 123 de case și o biserică.

La prima vedere, se pare că locuințele de pe hartă sunt amplasate haotic și aleatoriu, însă, având în vedere acuratețea și minuțiozitatea hărților și desenelor cetății realizate de Kirilo Neverov, este foarte posibil să presupunem că numărul de locuințe și amplasarea lor corespund realității din 1788. Trebuie de menționat că numărul de locuințe din Soroca, pe această hartă, corespunde datelor recensământului din 1772 [12, p.164-166].

O privire atentă asupra hărții arată imediat că planimetria în Soroca diferă de amplasarea caselor în Bujerăuca și Țekinovka. Casele din Soroca sunt situate mai aproape una de alta, pe alocuri

locația lor formează în mod clar un rând liniar de clădiri de-a lungul străzii. Strada care duce de la cetate până la terasa superioară este foarte dens construită, cu mai puțin de 10 metri între case. Putem presupune că aceasta nu este o stradă simplă, ci o galerie comercială, unde fiecare casă era o întreprindere comercială și amplasată tocmai aici pentru a aduce profit locuitorilor săi. Chiar pe această stradă pe atunci trecea ruta comercială din Podolia spre partea centrală a Moldovei. Este clar că aceasta era strada principală a localității, bine organizată, cu case strâns dispuse în două rânduri. Strada era întinsă de la cetate spre deal, pe direcția est-vest, trasarea cărei s-a păstrat până astăzi și poartă denumirea de strada Decebal. Paralel cu ea era strada care mergea de la biserica Adormirii Maicii Domnului în vale spre cetatea Sorocii, astăzi strada poartă denumirea de Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. Încă o stradă, care mergea din deal spre malul Nistrului, care s-a format atunci, dar trasarea ei s-a păstrat, aceasta este strada Chișinăului cu prelungirea până la strada Ardealului și malul Nistrului. Încă o stradă de la mal spre deal a început atunci să se formeze de-a lungul pâraului Racovăț, astăzi acolo sunt străzile R. Colcher și Olchionia.

Deja în acea perioadă a început și formarea străzii perpendiculare, de-a lungul drumului spre satul Zastânca, urmând cursul Nistrului spre sudul țării, orientată nord-sud. Acest drum era al doilea ca importanță pentru Soroca. Aceasta era fosta str. Leningradscaia, care în perioada interbelică purta denumirea General Stan Poetaș, și era stradă paralelă între str. Ștefan cel Mare și str. Independenței. Ea a dispărut în perioada reconstrucției centrului orașului, după inundația din anul 1967. Dar două străzi paralele, care erau deja în 1788 și traseul lor există și astăzi, sunt strada Ștefan cel Mare și strada Artiom.

Dezvoltarea continuă a acestei structuri stradale poate fi confirmată de următorul plan al or. Soroca din anul 1827, realizat de topograful ținutului Iași, căpitanul de stat major Vasili Petrovici Pomortșev (1792 – ?). Harta este introdusă de noi în circulația științifică pentru prima dată. [46] (Fig. 7). El a redat în general structura dreptunghiulară a rețelei stradale din orașul Soroca, așa cum se conturase în acea perioadă. Aceasta era compusă din trei străzi aproape paralele, orientate dinspre deal spre Nistru, și o stradă perpendiculară, paralelă albiei râului. Trei străduțe mai mici intersectau perpendicular cele trei străzi principale,

completând astfel configurația urbană. Tendința de organizare a orașului într-o structură dreptunghiulară este confirmată și de harta-schemă din 1837, elaborată cu ocazia amplasării spitalului militar [45]. Se poate afirma că, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, la Soroca începe să se contureze o structură stradală de tip cartezian, structură care va fi confirmată ulterior în planul de dezvoltare al orașului din anul 1846. Pentru a susține această ipoteză, pe harta de bază din 1846 am evidențiat rețeaua principală de străzi existentă la acea vreme (Fig. 11). Am evidențiat tot așa și rețeaua străzilor pe harta din 1788 (Fig. 10). Vedem că tendința de organizare de tip „hippodamic” se regăsește și pe hărțile anterioare, fiind caracteristică mai multor orașe situate de-a lungul malurilor râurilor. În astfel de localități, rețeaua stradală se dezvoltă în două direcții principale: paralel cu cursul râului și pe axe perpendiculare, care delimitau cartierele. Deci vedem că din punct de vedere urbanistic Soroca era localitate orășenească.

Spre deosebire de Soroca, unde s-a format o tramă stradală de tip urban, dezvoltarea din Bujerăuca și Țekinovka este tipică unei așezări rurale. Casele sunt amplasate mai haotic, cu distanțe mari între ele, probabil ocupate de grădini. Aranjamentul caselor nu indică nici o planimetrie formală în structura străzilor. O mică excepție este teritoriul din Țekinovka lângă biserică, cu piața dreptunghiulară cu dimensiuni de 200x30 metri, formată din două rânduri de case de-a lungul laturilor lungi. Două clădiri, cu dimensiuni mai mari de restul caselor, situate una lângă alta, formează o curte închisă între ele. Probabil clădirea aceasta aparține reprezentanților administrației și a vămii, cu o curte închisă și păzită pentru comercianți. Müntz Johann a menționat despre această clădire în notițele sale din 1781. În descrierea sa, a numit-o ”conac” și a desenat-o în acuarela sa pe malul stâng al Nistrului [22]. Trebuie de menționat, că până în 1795, Țekinovka a aparținut unui nobil polonez ereditar, prințul Marcin Lubomirski, locotenent general al Armatei Coroanei și ambasador-reprezentant al Sandomierzului și Cracoviei [17, p.82]. Întrucât garnizoana din Cetatea Soroca a fost desființată în 1753, cetatea în acel moment a fost folosită în scopuri vamale și pentru protecția mărfurilor.

Căpitanul-inginer Kirilo Neverov a efectuat lucrări cartografice în Soroca de două ori, în august 1788 și în septembrie al anului 1789. Pe lângă realizarea planurilor și hărților orașului, el

a fost primul care a efectuat un relevu complet și detaliat ale Cetății Soroca. Rezultatele acestei lucrări au fost desene ale planului și secțiunilor, cu o descriere a tuturor încăperilor fortăreței. Un studiu detaliat al acestor materiale este prezentat în monografia „Cetăți medievale din Moldova” de Mariana Șlapac [34, p.301].

Pe toate hărțile și desenele este semnat doar Kirilo Neverov, dar în documentele Arhivei Istorice de Stat Ruse din Sankt Petersburg, în lista funcționarilor, Expediției de Stat a Direcției Principale de Revizuire a Conturilor de Stat din 1821, este trecut sub numele său complet - ca și Consilier de Stat, Cavalier al Ordinului Sfântului Gheorghe gradul IV și Sfântul Vladimir gradul IV - Kirilo Ivanovici NEVEROV [44].

Pe hartă elaborată în septembrie anului 1789 [35, p. 50] este indicată zona în jurul cetății cu dimensiunile de 340 de metri de-a lungul Nistrului și 220 de metri de la mal spre deal, acoperind suprafața de 7,5 ha. Executantul hărții căpitanul Kirilo Ivanovici Neverov a desenat bastioane în jurul cetății și bisericii Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil. În afara construcțiilor defensive se găsesc câteva clădiri din piatră, printre care Sinagoga Mare pe malul Nistrului și o baie evreiască pe malul pârâului Racovăț. Celelalte clădiri sunt indicate fără accentuarea că sunt din piatră. Opt clădiri sunt amplasate în două linii care formează o stradă orientată pe direcția de la cetate spre deal. Celelalte 14 case sunt amplasate neregulat. Toate clădirile sunt arătate fără curți.

Pe această hartă Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil era situată nu departe de cetate, spre sud-vest. Acest lăcaș de cult era grav afectat de cutremurile din 1802 și cel din 1829, fiind demolat în 1830. Prima mențiune se conține în descrierea sumară a localității Soroca în anul 1657 a călătorului turc Evliya Celebi [7]. Biserica deținea în primul rând calitatea de biserică parohială, deservind necesitățile spirituale ale cetățenilor din Soroca, terenul de aproximativ 34 x 48 m din jurul edificiului fiind utilizat ca cimitir [31].

Având în vedere specificul diferitor sisteme de coordonate topografice, am realizat suprapunerea planului din 1789, întocmit de inginerul-topograf militar rus Kirilo Neverov, pe planurile din 1930 și 1953, pentru a indica locul exact al bisericii Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil [27, p. 41-47]. Am găsit locul exact al amplasării bisericii, la distanță de 50 m de la cetate. Știind de precizia înaltă a planului lui K. Neverov, am încercat să determin

dimensiunile aproximative ale bisericii. Arhitectul Sergius Ciocanu, în baza studierii edificiilor de cult din secolele XVIII-XIX din regiunea Sorocii pe ambele maluri ale Nistrului, a realizat o reconstrucție comparativă a planului bisericii Sfinților Arhangheli, găsim pe teritoriul Ucrainei, în localitatea Gusyatin, biserica Sf. Onufrie cu plan analogic în formă de trifoi [8, p. 155]. Am încercat să aduc acest plan, executat de S. Ciocanu, la dimensiunile și proporțiile mai apropiate de planul lui K. Neverov. A reieșit că biserica avea lungime 17,6 m și lățime maximală de 12,9 metri.

Începând cu secolul al XVII-lea, alături de creștinii ortodocși, la Soroca locuiau și evrei adepți ai religiei iudaice. Pe malul Nistrului, în aval, la o distanță de 140 de metri de cetate, a fost construită în anul 1775 Sinagoga Mare – o clădire solidă, cu pereți groși de un metru și structurată pe două niveluri [20]. Parterul, cu intrarea principală, era destinat bărbaților, în timp ce femeile aveau un acces separat, printr-o scară exterioară ce ducea direct la etaj. Spațiul rezervat femeilor includea un balcon așezat deasupra parterului. Fațada clădirii era ornamentată cu detalii arhitecturale specifice stilului baroc și purta inscripții cu data construcției, alături de citate din Tanakh, scriptura sacră a iudaismului:

- „Ce frumoase sunt corturile tale, Iacove! (Locuințele tale, Israele!)”
- „Cât de înfricoșător este locul acesta! Aici este casa lui Dumnezeu, aici este poarta cerurilor!”

Pe baza unor fotografii vechi, realizate la începutul secolului al XX-lea, precum și a unor documente cu desene descoperite în Agenția Națională a Arhivelor din Republica Moldova [1], am propus o variantă de reconstituire volumetrică computerizată a acestui edificiu de cult dispărut [27, p.41-47].

Restul construcțiilor din vatra orașului sunt marcate pe hartile din 1788 și 1789 cu simboluri identice, indicând locuințe particulare. Se poate presupune că majoritatea clădirilor nu erau construite din piatră. La sfârșitul secolului al XVI-II-lea și începutul secolului al XIX-lea, cele mai răspândite erau casele țărănești tradiționale, realizate din lemn, viță și lut – materiale cu o durabilitate redusă. Doar locuințele persoanelor nobile erau ridicate din piatră, însă respectau în mare parte tipologia casei țărănești tradiționale [30].

În mod surprinzător, tot în anul 1781, când a fost făcută mărturia, a fost realizată cea mai ve-

che vedere cunoscută a orașului Soroca, însoțită de o scurtă descriere a situației. Autorul acestui desen, Müntz Johann Heinrich, este un german de origine elvețiană, născut la 28 septembrie 1727, în orașul Mulhausen, și decedat în mai 1798, în orașul Kassel. În anii 1780-1785, a efectuat o călătorie din Polonia prin Belarus și Ucraina. O parte a traseului trecea de-a lungul malului stâng al Nistrului, de la Tighina (Bender) până la Movilău. Rezultatul acestor călătorii a fost publicarea unui album de acuarele intitulat „Voyages pittoresques de la Pologne par Müntz 1781-1783”. Albumul original este păstrat în Biblioteca Universității din Varșovia (Fig. 1).

Printre cele 140 de acuarele în culori se află și un desen, intitulat „Soroki. Twierdza – widok” (Soroca. Cetatea – vedere), realizat la 6 august 1781, având dimensiunile de 197 x 313 mm [22].

În notițele sale, Müntz descrie râul Nistru și meleagurile pe ambele maluri, precizând că adâncimea acestuia era de aproximativ 4,5 m și că debitul său puternic a erodat considerabil malul Moldovei. Zona fusese grav afectată de o viitură puternică pe 3 august 1780, când apele râului au crescut brusc cu 5-6 metri în doar 4 ore, provocând distrugerii masive, care se observau și peste un an. Mii de vite au fost luate de ape, iar majoritatea caselor de pe ambele maluri au fost distruse [5].

Müntz subliniază că malurile sunt formate din masive stâncoase de calcar brut, din care localnicii obțin un var de calitate. În imagine, pe malul stâng, se poate observa fum din cuptorul unde se produce var. De asemenea, locuitorii extrag cretă și produc salpetru, utilizat în prelucrarea pieilor [17, p.82].

În imagine vedem o ambarcațiune lată, cu fund plat, care transportă trei vaci și nouă persoane de pe malul drept pe cel stâng, precum și după grupul de oameni care își așteaptă rândul pe malul drept, de aici se poate deduce existența unui comerț activ cu vite. Pe mal, mai multe persoane folosesc stâlpi lungi pentru a trage din apă bușteni aduși de ape din Bucovina.

Müntz propune un scurt istoric al cetății: „Acest castel, construit pentru a proteja, întreține și apăra trecerea fluviului, a fost construit între anii 1485 și 1490, pe vremea voievodului moldovean Ștefan, în timpul domniei regelui polonez Cazimir (Kazimierz Jagiellończyk, 1447-1492), deoarece trecerea fluviului era convenabilă: malurile plane pe ambele părți”. Müntz menționează în

descrierea sa că cetatea Soroca este construită pe stâncă de calcar și deasupra porții principale a cetății este reprezentat un scut cu stema Moldovei, iar coasta râului se erodează constant. Într-adevăr, vedem în imagine acea parte îngroșată a bazei zidurilor cetății, zona de elevație, care acum este complet acoperită de pământ.

Un detaliu remarcabil pe tablou este poziționarea porților cetății. În imagine lângă intrare sunt înfățișați doi oameni. Se pare că accesul era la aproximativ trei metri deasupra nivelului solului. Conform studiilor arheologice executate în anii 2012-2014, talpa fundației se află cu 5,30 m mai jos de pragul porții [29, p. 33-47; 3, p. 58-65]. Este posibil ca, în urma inundației din 1780, malul din apropierea cetății să fi fost erodat așa cum a descris și a desenat Müntz. În imagine se poate observa că, din cauza desființării garnizoanei în 1738, cetatea se află într-o stare de degradare, cu tufșuri și copaci crescând pe partea superioară a zidurilor.

Malul râului este reprezentat lin, probabil inundația din 1780 a afectat și bastioanele de pământ desenate pe harta din 1769. Poate de aceea nu putem găsi astăzi urmele acestor bastioane. Însă, de cealaltă parte a intrării în cetate, spre deal, urmele valurilor de pământ sunt evidențiate foarte bine pe hărțile topografice din 1841 și 1846, realizate de topograful județean Vladislav Gasper Skovronski (1814-?) [2]. Vederea lui Müntz este reprezentată dintr-un unghi în care cetatea acoperă sinagoga și biserica. În depărtare se văd doar case simple, cu un singur nivel: cinci pe malul stâng și trei pe malul drept al Nistrului.

Vatra orașului Soroca s-a extins treptat de-a lungul ultimilor 244 de ani: de la 40,2 ha în 1781 la 74,5 ha în 1846 – anul primului plan de dezvoltare confirmat, apoi la 150 ha în 1886, anul ultimului plan urbanistic din secolul al XIX-lea. În perioada interbelică, când satul Zastâncea era parte a orașului, zona construită atingea la 212 ha. În 1980, suprafața urbană a ajuns la 556 ha, iar în 2025 aceasta a crescut până la 960 ha, fără satul Zastâncea, care nu mai face parte din intravilanul orașului Soroca din 1944.

Pe parcursul timpului, se observă o interdependență clară între ocol, hotar și vatră, în contextul dezvoltării Sorociei. Ocolul asigura resursele necesare pentru susținerea administrației statului și a vetrei urbane, în timp ce hotarele bine stabilite garantau stabilitatea și coeziunea comunității. Această organizare teritorial-administrativă a permis Sorociei să se dezvolte ca un important centru urban al Țării Moldovei, având un rol esențial în rețeaua comercială și administrativă a regiunii.

De-a lungul secolelor XV-XIX, Soroca a fost supusă unor transformări continue, determinate de factori politici, economici și militari. De la o simplă vamă cu fortăreață medievală, destinată apărării hotarelor Moldovei, localitatea a evoluat într-un centru comercial și administrativ de importanță regională. În ciuda provocărilor istorice, Soroca a reușit să își mențină relevanța, adaptându-se la noile condiții impuse de marile imperii – Rus, Otoman și Austriac, care și-au disputat controlul asupra acestei zone.

DINAMICA SCHIMBĂRILOR TERITORIULUI ȘI A POPULAȚIEI AGLOMERAȚIEI URABANE SOROCA—BUJERĂUCA—ZĂSTÂNCA

Analiza evoluției teritoriale a Sorociei, bazată pe documente istorice și date statistice, arată cum hotarele târgului medieval au fost remodelate prin decizii domnești, donații ecleziastice și tranzacții private. Transformarea hotarelor localității evidențiază atât schimbările de ordin administrativ-teritorial, cât și impactul social și economic generat de modificările în proprietatea terenurilor. Aceste schimbări nu au fost doar rezultatul unor decizii de ordin urbanistic de altă dată, ci și al unor factori istorici și economici ce au influențat dezvoltarea orașului de-a lungul timpului. Dinamica hotarelor reflectă realitățile politice ale epocii și necesitățile economice ale comunităților urbane, care trebuiau să-și asigure resursele necesare pentru supraviețuire și dezvoltare.

Până în anul 1944 satul Zastâncea era parte componentă a orașului Soroca, iar satul Bujerăuca, administrativ, a fost comasat cu orașul în anul

Nr.	Indicii	1781 ^[18;12]	1817 ^[47]	1886 ^[42;40]	1923 ^[11]	1989 ^[32]	2025 ^[25;24;26]
1	Suprafața aglomerației (ha)	3102,7	4 338,98	2423,55	2236,0	1340,0*	1559,0*
2	Suprafața vatra (ha)	40,2	257,76	95,0	212,0	591,0	1119,0
3	Populația, (persoane)	1020	2684	17384	29780	43800	37111
Nota: * Teritoriul sat. Zastâncea numai intravilan (fără terenuri agricole = 1650 ha)							

1961. Deci, teritoriul localității Soroca trebuie analizat ca o aglomerație urbană în care intrau satele Bujerăuca și Zastânca, a căror populație a fost integrată în viața orașului Soroca.

Începând cu 1781, suprafața aglomerației urbane Soroca împreună cu Zastânca, fără Bujerăuca, era de aproximativ 3 102,7 ha, însă în perioada următoare a cunoscut o diminuare constantă, atingând un minim de 1 340 ha în 1989. Această reducere poate fi explicată prin eliminarea terenurilor agrare din teritoriul orașului și schimbările administrative și reorganizările teritoriale care au avut loc, când multe localități au fost redefinite sau integrate în structuri administrative mai mari. După 1989, s-a înregistrat o ușoară creștere a suprafeței intravilanului, ajungând la 1 559 ha în 2025, ceea ce sugerează o revenire treptată a procesului de expansiune urbană.

Un alt aspect important al transformării hotarelor Sorocii este creșterea suprafeței vetrei orașului. În 1781, aceasta ocupa doar 40,2 ha plus aproximativ 7 ha ale satului Zastânca și 10 ha ale satului Bujerăuca, dar a crescut până la 1 119 ha în 2025. Asemenea creștere semnifică nu doar extinderea zonelor rezidențiale și industriale, ci și dezvoltarea infrastructurii și a serviciilor urbane. Extinderea vetrei urbane a fost determinată de necesitatea adaptării urbei la cerințele economice și sociale ale fiecărei epoci.

Pe lângă schimbările teritoriale, dinamica populației aglomerației urbane reflectă și impactul economic și social al acestor transformări. De la 1 020 de locuitori în 1773, populația a crescut constant, atingând un vârf de 43 800 de locuitori în 1989, urmată de o scădere până la 37 111 persoane în 2025. Aceste cifre demonstrează că perioada postbelică din secolul al XX-lea a fost una de expansiune demografică și industrializare, în timp ce ultimele decenii au adus o anumită stagnare și micșorare a numărului populației, cauzate de migrație și schimbări economice.

Deci, în ultimii 244 de ani, între anii 1781-2025, suprafața pământurilor orașenești (numai Soroca), s-a micșorat treptat de la 3 102,7 până la 1 370 ha. În același timp, populația orașului în această perioadă nu s-a micșorat, dar din contra, a crescut de la 985 până la 37 111 locuitori. Astăzi sorocenii, în comparație cu localnicii târgului de altă dată, nu au nevoie de a prelucra terenuri agricole pentru a supraviețui. Ocupațiile principale ale populației sunt comerțul, sfera serviciilor, sectorul public și industria. Soroca a devenit localitate ur-

banizată, care a avut transformări semnificative în structura sa economică, socială și infrastructurală.

În concluzie, evoluția hotarelor și a populației orașului Soroca cu suburbii, în ultimii 244 de ani, demonstrează o dinamică influențată atât de factori politici și economici, cât și de nevoile sociale ale locuitorilor. Studiarea acestor aspecte oferă o imagine de ansamblu asupra modului în care o localitate capătă caracteristicile unui oraș și își ajustează limitele și structura pentru a răspunde provocărilor timpului.

Referințe bibliografice

1. Agenția Națională a Arhivelor din Republica Moldova, în continuare ANA, F. 6, inv. 4, d. 75.
2. ANA, F. 1812, inv. 1, d. 101; ANA, F. 11, inv. 1, d. 662
3. Apostol V., Bâlici Șt. *Rezultate preliminare ale cercetării arhitectural-arheologice de la cetatea Soroca. Campaniile 2012 și 2013*. În: *Cetatea Soroca-istorie, memorie și tradiții seculare*, Chișinău: Ed. Arc, 2015.
4. Boga L.T. *Documente basarabene. Hrisoave și cărți domnești (1604-1653)*. Vol. VII. Chișinău: Tipografia Centralei Cooperativelor de producție și Consum, 1929.
5. Budzińska Elżbieta, *Jana Henryka Müntza podroże malownicze po Polsce i Ukrainie: 1781—1783.*, Warszawa, 1982, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 355 p.
6. Catalogul documentelor moldovenești din direcția arhivelor centrale, în continuare CDM. Vol. II (1621-1652), București: F.E., 1959.
7. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. VI, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976.
8. Ciocanu S. *Biserica Sfinții Arhangheli și alte edificii ecleziastice medievale ale orașului Soroca*. În *Cetatea Soroca-istorie, memorie și tradiții seculare*, Chișinău: Editura Arc, 2015, pagina 155. ISBN 978-9975-61-926-4.
9. Cocărlă P. *Târgurile sau orașele Moldovei în epoca feudală (sec.XV-XVIII)*. Chișinău: Universitas, 1991, 186 p.
10. Costăchescu M. *Arderea târgului Floci și a Ialomiței în 1470*. București: Institutul de Arte Grafice „Bravo”, 1935, 208 p.
11. Dicționarul Statistic al Basarabiei, întocmit pe baza recensământului populației din anul 1902. Corectat prin date actuale statistice ale primăriilor și prin tabelele birourilor de populație centralizate în 1922/1923, Ediție specială, Chișinău: Tipografia Societății Anoni-

- me „Glasul Țării”, 1923.
12. Dmitriev, P.G. *Sovetov, P. V., Moldova în epoca feudalismului. Vol.7, Partea 1: Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774.* Chișinău: Știința, 1975, 602 p.
 13. *Documente privind istoria României Veacul XVII A. Moldova, Vol.III.* București, 1611-1615
 14. *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacul XVI. Vol.II, București, 1952; veacul XVII. Vol. V, București, 1957; Veacul XVII. Vol. IV, București, 1950. Vol.III, București. Vol.I. București, 1953.*
 15. *Documente privitoare la istoria românilor, Colecția E. Hurmuzachi. Vol. II, partea III, București, 1911.*
 16. *Domniile Țării Moldovei. Studii.* Vol. editat de D. Dragnev, Chișinău: Civitas, 2005.
 17. Felea Al. *Viața urbană și administrație (sf.sec. al XV-lea-începutul sec.al XIX-lea).* Chișinău: Pontos S.R.L., 2009.
 18. Ghibanescu Gh. *Ispisoace și Zapise.* Vol. 6, partea I. Iași:Editura Viața Românească, 1931.
 19. Giurescu C. *Târguri sau orașe și cetăți moldovenești (din sec. al X-lea până la mij. sec. XVI-lea.* București, 1967.
 20. Hakehillot Pinkas. Soroka. *Encyclopedia of Jewish Communities in Romania.* Volume II. Jerusalem: YadVashem. 1980. http://www.jewishgen.org/Yizkor/pinkas_romania/rom2_00372.html (accesat 28.04.2016).
 21. Holban Th. *Documente de la răzeșii din Moldova.* În: Mitropolia Moldovei și Sucevei, anul LVI, 1980, nr.6-8.
 22. <https://egr.buw.uw.edu.pl/node/33354> (vizitat 12.05.2016 și 04.04.2025).
 23. https://ro.wikipedia.org/wiki/St%C4%82njen#St%C4%82njenul_%C4%82n_Moldova (vizitat 13. 02. 2024).
 24. https://ro.wikipedia.org/wiki/Zast%C4%82nca,_Soroca (vizitat 27.03.2025).
 25. <https://www.primisoroca.md/ro/geografia> (vizitat 27.03.2025).
 26. <https://www.primisoroca.md/ro/populatia> (vizitat 27.03.2025).
 27. Iațiu V. *Arhitectura obiectivelor de cult ale orașului Soroca,* În: revista ARTA, vol. XXVI, nr. 1, Chișinău, 2017.
 28. Melchisedec. *Cronica Hușilor și a episcopiei cu asemenea numire.* București, 1869.
 29. Musteață S., Tentiuc I., Ursu I. *Cetatea Soroca în lumina surselor scrise și descoperirilor arheologice.* În: *Cetatea Soroca-istorie, memorie și tradiții seculare,* Chișinău: Ed. Arc, 2015.
 30. *Plan istoric-arhitectural de referință și proiect de zone de protecție a monumentelor de istorie și cultură ale orașului Soroca.* Kiev, Kiev NIIP Urbanism, 1993.
 31. Plugaru Șt., Candu T., *Episcopia Hușilor și Basarabia (1598-1949),* Iași, Ed. PIM, 2009.
 32. *Proiectul planului general al dezvoltării or. Soroca pentru anii 1980-2010, proiect nr. 11880/80.* Institut ”Moldghiprostroï”, memoriul explicativ, Chișinău, 1981. Biroul de statistică RSSM, datele recensământului.
 33. *Revista societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău.* Vol. 17, Chișinău.
 34. Șlapac M. *Cetăți medievale din Moldova,* Chișinău: Editura ARC, 2004, 368 p
 35. Șlapac M. *Cetățile bastionare din Moldova,* Chișinău: Editura ARC, 2016, 372 p.
 36. Toderașcu I. *Unele precizări în legătură cu hotarul și vatra târgurilor din Moldova (sec. XV-XVIII). În: Analele științifice ale universității «A.I.Cuza»,* Iași. Secțiunea III. A istorie, T. XII, 1966.
 37. Ureche G. *„Letopisețul Țării Moldovei de la Dragoș Vodă până la Aron Vodă. În: Letopisețul Țării Moldovei,* Chișinău: Hyperion 1990, 636 p.
 38. Галбен А.И. *Дин «обичеюл пэмынтулуй» ал Молдовой феудале (сек XVIII- I жум. а сек. XIX).* Кишинэу, 1986, p. 25.
 39. Жуков В.И. *Города Бессарабии.* Кишинев, 1964 / Zhukov V.I. *Goroda Bessarabii.* Kishiniov, 1964.
 40. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. Том III, Бессарабская губерния. СПб, Издание центрального статистического комитета МВД, 1905 / Pervaia vseobshchaia perepis' naselenia Rossiiskoi imperii, 1897 g. Tom III, Bessarabskaia gubernia. SPb, Izdanie tsentral'nogo statisticheskogo komiteta MVD, 1905.
 41. Проект генерального плана г. Сорочи, пояснительная записка. Проект № 11880/81, Кишинев, Молдгипрострой, 1981, 193 p., p. 56 / Proekt general'nogo plana g. Soroki, poiasnitel'naia zapiska. Proekt № 11880/81, Kishiniov, Moldgiprostroï, 1981, 193 p., p. 56.
 42. РГАДА-Российский Государственный Архив Древних Актов, Ф. 1354, оп. 27, дело № С-9, Сорочи город с выгонною землею и селением Застынккою, владением г. Сорочи / RGADA- Rosiyskiy Gosudarstvennyy

- Arkhiv Drevnikh Aktov, F. 1345, op. 27, delo N C-9, Soroki gorod s vygonnoiu zemliou i seleniem Zastynkoiu, vladeniem g. Soroki;
43. РГВИА-Российский Государственный Военно-Исторический Архив, Ф. 465, оп. 9, д. 1. План местечку Сорокам съ ситуациею от замка въверх и вниз Днестра на две версты со означением на оном чрез овраги профильных линий под номерами. Сочинень августа 21 дня 1788 года. Инженер капитан Кирило Неверовъ. RGVIA-Rossiiskii Gosudarstvennyi Voенно-Istoricheskiі Arhiv, F. 465, op. 9, d. 1. Plan mestechku Sorokam s situatsiyeyu ot zamka v verkh i vniz Dnestra na dve versty so oznacheniem na onom chrez ovragi profil'nykh lini pod nomerami. Sochinen avgusta 21 dnya 1788 goda. Inzhener kapitan Kirilo Neverov.
44. Российский Государственный Исторический Архив, далее РГИА, Адрес-календарь г. 1821, ч.1, 867, <http://www.fgurgia.ru/object/447265>; / RGIA, Adres-kalendar g. 1821, ch. 1, 867, <http://www.fgurgia.ru/object/447265>.
45. РГИА, Ф.1488, оп.1, д.227. Планъ местности по течению реки Днестра, Бессарабской области, на коей существует городъ Сороки / RGIA, F. 1488, op. 1, d. 227. Plan mestnosti po techenii reki Dnestra, Bessarabskoi oblasti, na koei sushchestvuet gorod Soroki.
46. РГИА, Ф.673, оп.1, д.333, лист 1. Планъ Местечку Сорокамъ и находящемуся въ оном древнему Укреплению / RGIA, F. 673, op. 1, d. 333, list 1. Plan mestechku Sorokam i nakhodiashchemusia v onom drevnemu Ukrepleniю.
47. Халиппа И. Н., Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 года. Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии. Типо-литография Э. Шлиомовича, Кишинёв, 1907, т.3, 596 стр. (р. 74, 77, 83) / Halippa I. N., Rospis' zemlevladieniya i soslovnogo stroia naselenia Bessarabii po dannym perepisi 1817 goda. Trudy Bessarabskoi gubernskoi uchenoy arkhivnoi komissii. Tipo-litografiya E. Shliomovicha, Kishiniov, 1907, t.3, 596 str. (p. 74, 77, 83)

ANEXĂ

Extras din mărturiile hotarului târgului Soroca din anul 1781, iulie 10.

„... Am făcut funii de trii zăci stânjăni și stânjănul de opt palmi cu palma aciasta ci să arata în mărturie și am măsurat locul acela...

Apoi am început a faci măsură locului târgului Sorocăi de giur în pregiur și începând cu măsura din malul apii Nistrului (1) dinspre răsărit din piatra ci sau pus hotar acum și asupra apusului măsurând sau găsit 23 funii 15 stânjăni până la piatra hotar ci sau pus tot acum diasupra pi dial la scursura Hagimoaiei și (2) deacolo înainte tot în lungul moșăii spre apus măsurândușă până în pietrele hotară ci sau găsit pusă mai dinainti undi au dispărțit pi Cosăuț și pi Bujurăuca locul lui Bosăe di moșăie târgului Sorocăi sau găsit 22 funii, (3) de aici măsurând tot înainte spre apus alătore cu moșăie Cosăuțai până la altă piatră hotar vechiu și sau găsit 42 funii 4 stânjăni și (4) de aici mai mă surând tot înainte și tot în lungul moșăii spre apus am agiuns la 2 pietri hotară colțu moșăii Rublenițai și sau gasit 18 funii 11 stânjăni și (5) de aici sau sfârșit lungul moșăii Sorocăi margine pe din sus dinspre miază noapti și de aici din colțu am purces cu măsura pin capătul moșăii Sorocăi spre amiază, și mergând până în matca pârăului

Racovățu sau găsat 10 funii 17 stânjăni și (6) di acolo înainte și la dial tot spre amiază mărgând până diasupra săraturilor undi sau găsit și piatră hotaru. sau mai măsurat 11 funii 11 stânjăni și (7) de aici tot spre amiază măsurândușă până la piatra ce iești diasupra iazului întrun dambușor sau mai găsit 21 funii 2 pol stânjăni și (8) di acolo piști matca văii pi din gos di iaz și piști o limbă di muchi și înainte piști vale Voroncăului (*Există presupunerea că a apărut o eroare la citirea originalului, cel mai probabil fiind vorba despre „valea Voromidu”, vezi harta Șubert din 1868 – nota autorului*), și la dial până în multe dialului cii zic Saradnighil tot spre amiază undi esti piatră hotar și colțu di să sfârșește capătul moșăiei Sorocăi dinspre apus și să întâlnești cu Hristinci moșăia răzășască și până aici sau găsit 20 funii 11 stânjăni și (9) deaici apucă margine moșăii pi din gios dispre amiază spre răsărit și asupra Zastăucăi moșăia. și mergi pi culmea dialului Saradnighil și alătore cu Hristincii pără la trii movili și sau găsit 20 funii, (10) de aici rămân Hristincii de locul târgului, și purcedi alătore cu moșăia Țipilova a lui Carpuz tot pi culmea dialului și tot spre Zastăuca până în

buza dialului diasupra pârăului Zastăucăi în buza Serednighil deal și sau găsit 46 funăi (11) la cari loc sânt și 2 pietri hotară vechi, o piatră disparti pi moșăie Țipilova di Zastăuca, iar altă piatra însămniază spre răsărit asupra apii Nistrului și aice ne fiind scrisorile moșăii Zastăucăi față ca să putem ști pi undi scriu anumi di la aceti pietri. Am cercetat întrebând atât de oamenii târgoveți cât și de oamenii bătrâni dela Zastăuca. și cu toții au arătat cum că dintracesti pietri să scoboară la matca pârăului Zastăuca și apucă în gos spre răsărit până în apa Nistrului, tot matca dispărând pi moșăie Zastăuca. și Volovile din moșăia târgului și măsurând pi matca pârăului tn gos spre răsărit până în apa Nistrului la podul lui Bichir. sau găsit 44

funii și (12) aici sau sfârșit și margine moșăii târgului Sorocăi pi din gos dispre amiază, și di aici di la podul lui Bichir am purces cu măsura pe lângă apa Nistrului în sus spre miază noapti pin capătul moșăii dinspre răsărit în curmeziș și mergând până în piatra hotar ci sau pus acum lângă malul Nistrului la margini din sus undi să disparti moșăia târgului Sorocăi di moșăia Bujorăuca a lui Bosăi și sau gasăt ?? funăi 12 stânjani.(1) Aici sau încheiat măsura capătului dinspre răsărit...

Întracest chip precum mai sus sau arătat sau ales și sau dizbătut hotarul moșăii târgului gospod. a Sorocăi. Și am făcut această mărturie hotarnică în cari am iscălit leta 1781 iulie 10” [18, p.146-151].

Fig. 1. Cetatea Soroca – vedere. 1781. Muntz Johann Heinrich.

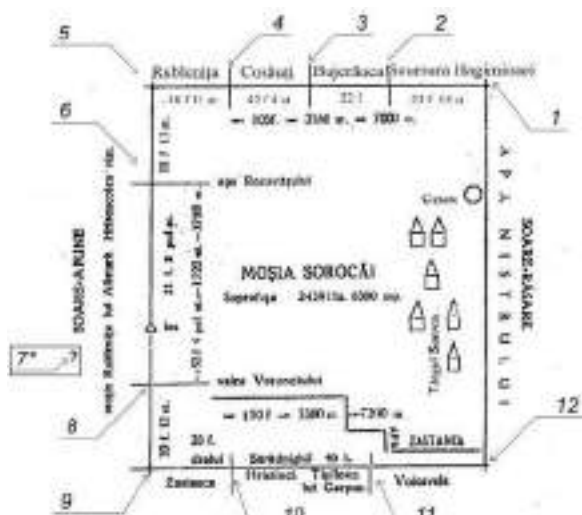

Fig. 2. Schema planului hotarelor a târgului Soroca din 1781 din cartea Gh. Ghibanescu. (numerotarea punctelor autorilor). Punctul 7* - se omite în cartea lui Gh. Ghibanescu.

Punctele de control	Distanța (funii, stânjini)	Distanța (metrii)
1-2	23 f 15 st	≈ 1675
2-3	22 f	≈ 1568
3-4	42 f 4 st	≈ 3003
4-5	18 f 11 st	≈ 1309
Total pe partea de nord 106 f = 3180 st = 7555 m		
5-6	10 f 17 st	≈ 753
6-7	11 f 11 st	≈ 810 (omită de Ghibanescu)
7-8	21 f 2 pol st	≈ 1503
8-9	20 f 11 st	≈ 1452
Total pe partea de vest 62 f 41 st = 1901 st = 4518 m		
9-10	20 f	≈ 1426
10-11	46 f	≈ 3279
11-12	44 f	≈ 3136
Total pe partea de sud 110 f = 1901 st = 7841 m		
12-1	?? (≈ 43) f 12 st	3100
Total pe partea de est 43 f 12 st = 1302 st = 3100 m		
Suprafața măsurată a proprietăților funciare ale târgului Soroca 3102,7 ha.		

Fig.3. Tabelul corect al distanțelor conform mărturiilor din 1781.

Fig. 4. Hotarul târgului Soroca din 1781 suprapus pe harta din 2013.
Scara:1:25 000.

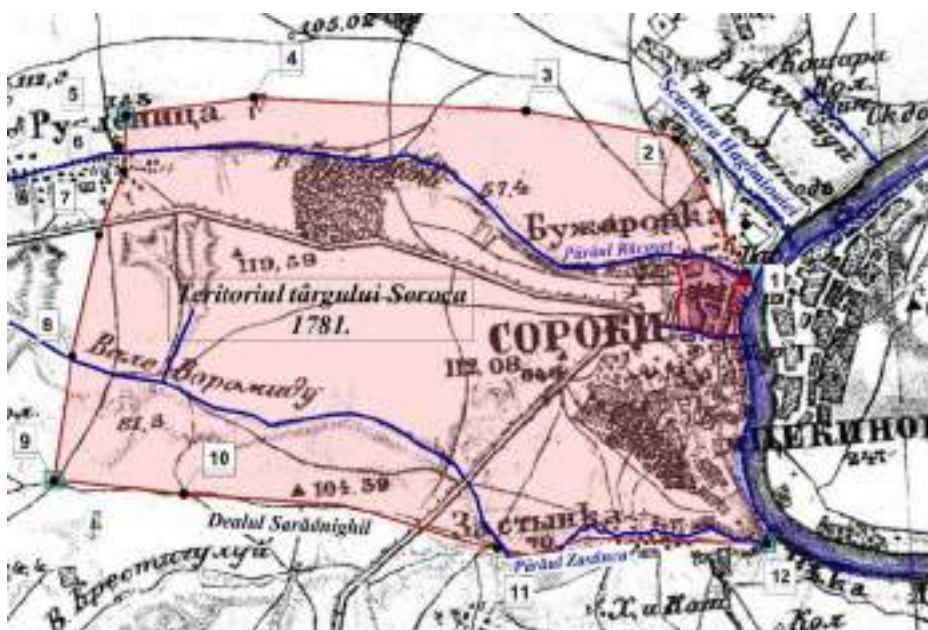

Fig. 5. Hotarul târgului Soroca din 1781 suprapus pe harta lui Schubert
din 1868. Scara:1:126 000.

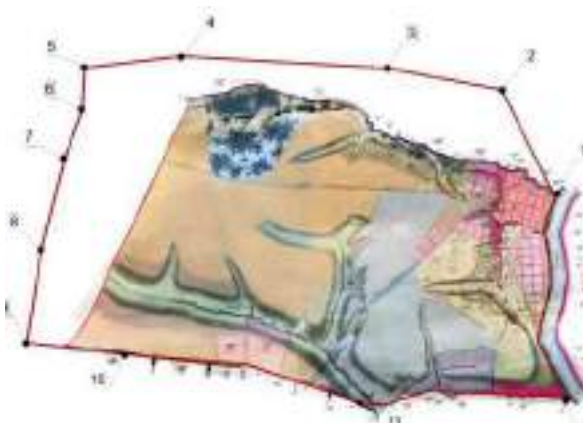

Fig. 6. Hotarul târgului Soroca din 1781 supra-pus pe harta topografului A. Donskoi din 1886. (РГАДА, Ф.1354, оп. 27, д. № С-9).

Fig. 7. Harta din 1827, elaborată de căpitanul Statului Major V. Pomorțev (РГИА, Ф.673, оп.1, д.333, л. 1) .

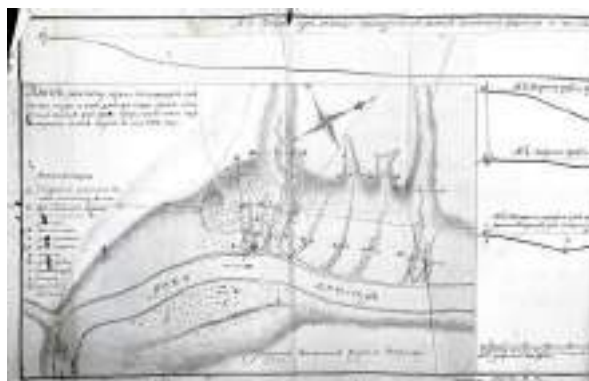
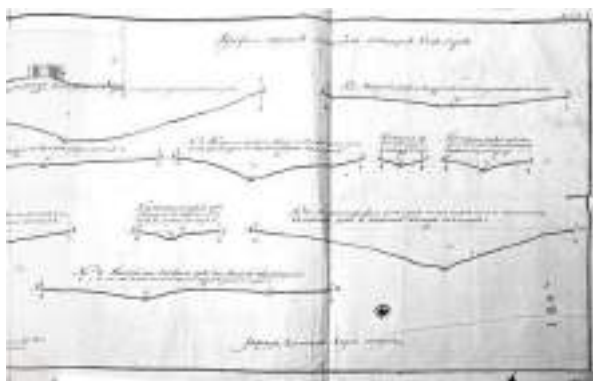

Fig. 8-9. Harta or. Soroca cu secțiuni transversale, elaborată de capitanul K. Neverov în anul 1788 (РГВИА, Ф. 465, оп. 9, д. 1).

Fig. 10. Fragment din harta or. Soroca din 1788, cu evidențiere rețelei de străzi principale.

Fig. 11. Fragment din planul or. Soroca de topograful V. Skovronski, anul 1846, cu evidențiere rețelei de străzi principale (ANA, F. 11, inv. 1, d. 662).